

Μπαρδάνη Σοφία, Ανδρικοπούλου Μαρία,
Ζουμάρα Αφροδίτη, Κατεμής Γεώργιος,
Κωνσταντακοπούλου Ιωάννα, Μυτηληναίου Χάρης,
Μπαρδάκου Σούλα, Νταβαρίνου Αλεξάνδρα,
Παπαγεωργίου Βασιλική

Η διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας μέσα από αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα

Θεωρούμε απαραίτητο να διευκρινίσουμε εισαγωγικά ότι για την πραγματοποίηση της εισήγησης αυτής εργάστηκε μια ομάδα εκπαιδευτικών που δίδαξαν τα αρχαία ελληνικά από το πρωτότυπο στο γυμνάσιο. Οι συνάδελφοι αυτοί είχαν την ευκαιρία να ζήσουν από κοντά τη διδασκαλία και να βιώσουν τα προβλήματα, όπου κι όσα προέκυψαν. Και τους ζητήθηκε αυτό ακριβώς, να καταθέσουν τον προβληματισμό τους.

Η όλη προσπάθεια αντιμετώπισης του θέματος στηρίχθηκε σε τέσσερις άξονες:

- α. Στη διερεύνηση της φιλοσοφίας που οδήγησε στην εισαγωγή του μαθήματος.
- β. Στην κριτική αντιμετώπιση των βιβλίων.
- γ. Στα προβλήματα που παρουσιάζει η διδασκαλία των κειμένων αυτών, όσον αφορά διδάσκοντες και διδασκόμενους, και
- δ. Στο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους μαθητές της Γ' τάξης του Πειραματικού Γυμνασίου Αγίων Αναργύρων που διδάχτηκαν το μάθημα για τρία συνεχή έτη, και στους μαθητές της Γ' τάξης του 1ου και 3ου Γυμνασίου Αγίων Αναργύρων, που δεν το διδάχτηκαν.

Κύριοι συνάδελφοι,

Είναι και δική μας άποψη ότι η γλώσσα μας καθορίζει τα όρια του κόσμου· ότι η γλώσσα είναι ταξινόμια αυτού του κόσμου· ότι γλώσσα και νόηση συμπίπτουν· ότι γλώσσα είναι κατ' εξοχήν βιολογικό γνώρισμα του ανθρώπου, αλλά και βασικό όργανο επικοινωνίας του· ότι η κάθε εθνική γλώσσα είναι κύριο συστατικό της εθνικής ταυτότητας ενός λαού. Και σίγουρα, όπως υποστηρίζει ο καθηγητής της γλωσσολογίας κύριος Μπαμπινιώτης: «Κάθε λαός, κάθε έθνος, κάθε εκπαιδευτικό σύστημα, κάθε πολίτης, κάθε κυβέρνηση πρέπει να έχει ως μέλημα, “μέγιστον μέλημα”, την εξασφάλιση μιας απαιτητικής γλωσσικής παιδείας, μιας τέτοιας γλωσσικής καλλιέργειας, που να επιτρέπει σε όλους να εκφράσουν τις σκέψεις τους σωστά, να επικοινωνούν αποτελεσματικά, να παράγουν και να προσλαμβάνουν σύνθετα (προφορικά ή γραπτά) κείμενα· υπ' αυτή την έννοια, να διαθέτουν επάρκεια και ποιότητα στη γλώσσα τους». (*Η ελληνική γλώσσα μέσα από αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα*, Βιβλίο του καθηγητή, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1993, σελ. 14). Γιατί, συνεχίζει ο κύριος καθηγητής στην ίδια εισήγηση: «Αν δε διδάξεις την ελληνική και στη διαχρονική της διάσταση, αν δε διδάξεις και αν δεν εξοικειώσεις τον μαθητή με τη λόγια μορφή της γλώσσας μας, με τη γλώσσα των κειμένων και ύμνων της εκκλησίας, με τον αρχαίο μας λόγο, με ό,τι τελοσπάντων καλούμε ελληνική γλώσσα μέσα στους μακρούς αιώνες ζωής και καλλιέργειάς της, προφορικής και γραπτής, τότε η γνώση της ελληνικής γίνεται τόσο εύθραυστη, επιδερμική και ισχνή, ώστε δεν μπορεί να υπηρετήσει παρά στοιχειώδεις μορφές γλωσσικής επικοινωνίας» (Ο.π., σελ. 16).

Με την βεβαιότητα, λοιπόν, μιας γλωσσικής καλλιέργειας αφενός, και την αποδοχή της ανεπάρκειας της διδασκαλίας της γλώσσας στη σύγχρονη μορφή της αφετέρου, εισάγεται η διδασκαλία της γλώσσας μέσα από αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα στο γυμνάσιο.

Το μέγιστο, ωστόσο, ερώτημα είναι όχι αν εξασφαλίζεται μια απαιτητική γλωσσική παιδεία, γιατί δεν είμαστε τόσο απαιτητικοί, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για παιδιά ηλικίας 12, 13 και 14 χρόνων, αλλά αν βοηθάει στη γλωσσική αγωγή του νέου ανθρώπου η διδασκαλία του μαθήματος.

Πριν απαντήσουμε όμως στο ερώτημά μας, οφείλουμε να αναφερθούμε στον αντίλογο που δημιουργήθηκε σχετικά με την επανεισαγωγή του μαθήματος.

Όσον αφορά το γλωσσικό μέρος, που εν προκειμένω μας ενδιαφέρει, υποστηρίχθηκε η βασική άποψη ότι ο πλουτισμός της γλώσσας είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω της συστηματικής προσφοράς της νέας ελληνικής, που είναι εξάλλου η πλούσια κληρονομία της αρχαίας, με την επισήμανση του αδιεξόδου που θα προκύψει από την παράλληλη καλλιέργεια των δύο μορφών της γλώσσας.

Η εκμάθηση λέξεων προς εμπλουτισμό του λεξιλογίου, λένε, είναι δυνατή, όταν είναι εδραιωμένο το γλωσσικό αίσθημα και φρόνημα του μαθητή και όταν συμβαδίζει με την κατάκτηση πρόσφορης σχετικής γνώσης.

Μπορούμε βέβαια, συνεχίζουν, να κάνουμε αναγωγές σε παλαιότερες μορφές ή αποχρώσεις σημασιολογικές της γλώσσας, όχι όμως να εκτρεπούμαστε από τον κύριο στόχο, δηλαδή το σημερινό βίωμα, αίσθημα του μαθητή. Το επιχείρημα της κατανόησης των λέξεων, π.χ. το *αγωγή*, για να γίνει κατανοητό χρειάζεται το *άγω*, το *αστικός*, χρειάζεται το *άστυ*, δεν ευσταθεί, γιατί η γνώση της σημασίας και της χρήσης μιας λέξης δεν έχει πάντοτε σχέση με τη γνώση της σημασίας και της χρήσης της πρωτότυπης λέξης. Αντίθετα, η γνώση της σημασίας μιας λέξης γίνεται μέσα στη δομή της φράσης, μέσα στο όλον της γλωσσικό περιβάλλον.

Κι αν ακόμη οι μαθητές μας γνωρίσουν την προέλευση π.χ. της λέξης *αστικός* από τη λέξη *άστυ*, αυτό δεν αρκεί για να μπορέσουν να κατανοήσουν τις έννοιες: αστική ιδεολογία, αστική νοοτροπία, αστική συνείδηση, αστική τέχνη, αστική πολιτική κ.ά.π. Όλα αυτά κατανοούνται μόνο με τη σπουδή της νεότερης και σύγχρονης ιστορίας, της κοινωνιολογίας, ψυχολογίας και άλλων επιστημών.

Στην επιχειρηματολογία αυτή, στην οποία δύσκολα θα εναντιωνόταν κανείς, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι το γυμνάσιο, που ανήκει πια στην υποχρεωτική εκπαίδευση, ο μαθητής έχει ανάγκη να εμπέδωσε τη μητρική του γλώσσα. Άλλωστε η δημοτική αποτελεί την τελευταία εξελικτική φάση της γλώσσας, η συστηματική και σωστή διδασκαλία της οποίας είναι φυσικό να οδηγεί στις πηγές της.

Πέρα από τις διαφωνίες, η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας μέσα από αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα προκαλεί δύο σοβαρά ζητήματα.

Πρώτον, στις 23-7-92 ο τότε Υπουργός Παιδείας ανακοίνωσε την απόφαση για επαναφορά της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Πειραματικά στην Α' τάξη 161 γυμνασίων της χώρας και τη γενίκευση της διδασκαλίας στην Α' τάξη όλων των γυμνασίων από το σχολ. έτος 1993-94 και σ' όλες τις τάξεις του γυμνασίου από το 1995-96.

Παρά τις πολλές και όποιες συζητήσεις, επίσημος διάλογος μεταξύ των ειδικών δεν έγινε. Επιτροπή ευρείας αποδοχής για να μελετήσει το θέμα και να αποφασίσει δεν συγκροτήθηκε. Κι ενώ περιμέναμε, με τη λήξη του σχολικού έτους 1992-93, να μελετήσουμε τα στοιχεία που θα είχε συγκεντρώσει το Υπουργείο από την πειραματική διδασκαλία, βρεθήκαμε μπροστά στις νέες αποφάσεις για την επέκταση του μαθήματος και στα άλλα γυμνάσια. Εδώ πρέπει να κάνει κανείς και την εξής σημαντική παρατήρηση. Πότε, πώς κι από ποιους προετοιμάστηκαν οι συνάδελφοι να διδάξουν το νέο μάθημα, στα πλαίσια της νέας φιλοσοφίας του και των νέων μεθόδων εφαρμογής του.

Δεύτερο: Σκοπός της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση, όπως αυτός ορίζεται στα αναλυτικά προγράμματα, είναι η ανθρωπιστική μόρφωση των μαθητών, που διακρίνεται στην κατανόηση των αξιών που κληροδότησαν οι αρχαίοι στον πολιτισμένο κόσμο, στη βίωση των αξιών, ώστε οι αρχαίοι να καταστούν πηγή ζωής. Γι' αυτόν τον κύριο σκοπό και γι' άλλους μερικότερους, διατέθηκαν τέσσερις ώρες για τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από μετάφραση. Με την εισαγωγή της διδασκαλίας της Γλώσσας μέσα από αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα, οι ώρες των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση μειώθηκαν στις δύο. Από τα παραπάνω εύλογα γεννώνται νέα ερωτήματα.

Η μείωση των ωρών διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση ανταποκρίνεται στους σκοπούς της, σε καιρούς μάλιστα που θριαμβεύει ο τεχνοκρατισμός και οι ποικίλες αντικοινωνικές συμπεριφορές;

Από την άλλη, πάλι, επιτυγχάνεται ο κύριος στόχος του νέου μαθήματος, δηλαδή η γλωσσική καλλιέργεια των εφήβων μέσα σ' ένα δίωρο εβδομαδιαίας διδασκαλίας, αποκομμένης μάλιστα από μαθήματα με συναφείς γλωσσικούς στόχους;

Η άποψη ότι αποκαλύπτεται στους μαθητές, όπως σημειώνεται στον πρόλογο του βιβλίου του καθηγητή για την Α΄ Γυμνασίου, ότι με τη διδασκαλία του νέου μαθήματος συνεχίζεται η ελληνική γλώσσα και έτσι αποκτούν το αίσθημα ότι η ελληνική γλώσσα εξελισσόμενη διαρκώς για να εκφράσει νέες έννοιες και να ανταποκριθεί σε νέες επικοινωνιακές ανάγκες, παραμένει ενιαία, αναγνωρίσιμη και ταυτόσημη στη βασική της δομή και σε καίριες περιοχές του λεξιλογίου της, μάλλον είναι ουτοπική.

Και τούτο, γιατί τα δύο βιβλία μέσω των οποίων επιχειρείται η "αποκάλυψη" της ελληνικής σκέψης, κατά τη δική μας κρίση, είναι πράγματι "αποκαλυπτικά" αλλά για άλλους λόγους.

Ως προς την πρωτοτυπία, που υποστηρίζεται ότι διαθέτουν, η δομή των βιβλίων θυμίζει την αντίστοιχη του βιβλίου της Α΄ Γυμνασίου «*Η Νεοελληνική Γλώσσα*» και του βιβλίου των Αρχαίων της Α΄ Λυκείου.

Ως προς τη διδακτικότητα και διδαξιμότητα των κειμένων, δηλ. κατά πόσο είναι εύληπτα και προσιτά στις δυνατότητες των μαθητών, θα λέγαμε ότι στερούνται αυτών των αρετών, τουλάχιστον τα περισσότερα, γιατί πολύ λίγο είναι προσπελάσιμα από τα παιδιά και, το σπουδαιότερο, καθόλου ελκυστικά, με την έννοια ότι το περιεχόμενό τους δεν κινεί το ενδιαφέρον τους, με εξαίρεση τα κείμενα του Αισώπου.

Η έλλειψη χρονικής συνέχειας των κειμένων δεν επιτρέπει στα παιδιά να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της γλώσσας και ενώ ο τίτλος του βιβλίου μιλάει για αρχαία, βυζαντινά και λόγια κείμενα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαχρονικότητα, το βάρος κυρίως πέφτει στα αρχαία και με εμμονή στα γραμματικοσυντακτικά φαινόμενα.

Στο βιβλίο του καθηγητή, σελίδα 23, αναφέρεται ότι «Σκοπός της διδασκαλίας του μορφοσυντακτικού συστήματος μιας γλώσσας είναι να *συνειδητοποιηθούν* απλά από το μαθητή οι ορθολογικοί και συντακτικοί μηχανισμοί της γλώσσας».

Διαπιστώνουμε, ωστόσο, ότι η επιλογή των κειμένων επιβάλλει την παρουσίαση και ανάλυση των Γ / Σ φαινομένων περισσότερο με συνέπεια ο στόχος για κειμενοκεντρική διδασκαλία να αίρεται.

Και ενώ καταδικάζεται η τυπολατρία με τη διαβεβαίωση ότι κύριος στόχος είναι η αναγνωριστική ικανότητα των μαθητών και όχι η κατασκευαστική, το υλικό των ασκήσεων στην πλειονότητά του είναι κατασκευαστικό.

Έτσι το μορφοσυντακτικό μέρος του βιβλίου κατατάει παντοδύναμο και αυτοσκοπός. Με αυτό τον τρόπο ολισθαίνουμε στις παλιές μεθόδους διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών με τις γνωστές συνέπειες.

Ως προς το τέταρτο μέρος κάθε ενότητας του βιβλίου, ότι τα κείμενα αυτά λειτουργούν για τα ίδια τα κείμενα και ως βατά, ελκυστικά και ενδιαφέροντα εξοικειώνουν το μαθητή με την ελληνική γλώσσα στη διαχρονική της πορεία, και τον προάγουν πνευματικά, αμφισβητούμε αυτή την επίδραση από το γεγονός ότι είναι δύσκολα και μη ενδιαφέροντα.

Σχετικά με το λεξιλόγιο, επισημαίνεται στην εισήγηση ότι η διδασκαλία του είναι κεντρικός άξονας στην κατάκτηση της γλώσσας. Γνωρίζουμε όμως ότι κατά τη διδασκαλία του βιβλίου «*Η Γλώσσα μου*» γίνεται προσπάθεια κατάκτησης και εμπλουτισμού της νέας ελληνικής γλώσσας με μια πορεία από τα νέα προς τα αρχαία. Με βάση το νέο μάθημα η πορεία γίνεται αντίστροφα, από τα αρχαία προς τα νέα. Το ερώτημα είναι πού συναντώνται αυτά τα δύο ως προς τον κοινό τους στόχο, ώστε να μη δημιουργείται στο μαθητή γλωσσική σύγχυση.

Βλέπουμε ακόμη ότι δίνεται μεγάλο βάρος στα θέματα, στις ρίζες των λέξεων, στις μεταβολές τους με το σκεπτικό ότι έτσι θα πλουτιστεί το λεξιλόγιο των μαθητών χωρίς καθόλου να επισημαίνονται οι εννοιολογικές μεταβολές που έχουν επέλθει με την πάροδο του χρόνου. Παράλληλα ο όγκος του λεξιλογίου καθιστά απραγματοποίητες τις απαιτούμενες για την εμπέδωσή του ασκήσεις. Την ορθότητα των παρατηρήσεων αυτών επιβεβαιώνει η καθημερινή διδακτική πράξη.

Κατά τη διδασκαλία των κειμένων, τα παιδιά ούτε με την πρώτη ούτε με τη δεύτερη ανάγνωση μπορούν να προσεγγίσουν το περιεχόμενο, με φυσική συνέπεια να μη δείχνουν και το ανάλογο ενδιαφέρον. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ενότητα 6 «Οι τριάντα τύραννοι», την ενότητα 7 "Ο Σόλων στην Κύπρο», την 9 «Το άρμα του Ήλιου», την 15 «Ο Τυφώνας», κ.ά.π. Αντίθετα, όπου το κείμενο είναι βατό, με μικρή βοήθεια από τον καθηγητή, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν με φράσεις του κειμένου. Μ' αυτόν τον τρόπο

επιτυγχάνεται κάποια εξοικείωση με το αρχαίο κείμενο και μπορούν να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές με τη Νέα Ελληνική.

Όσον αφορά το περιεχόμενό τους, τα κείμενα με μυθολογικά ή χιονομορφικά στοιχεία αρέσουν. Με περισσότερο, ίσως, ενδιαφέρον θα αντιμετωπίζαν και κείμενα που θα διδάσκονταν παράλληλα με την Ιστορία ή τα Αρχαία Ελληνικά από μετάφραση. Για παράδειγμα το κείμενο του Ηρόδοτου για τις Θερμοπύλες, ενότητα 22, βρίσκεται στο τέλος του Α' τεύχους και θεωρητικά πρέπει να διδαχθεί στην Α' τάξη, στο τέλος του διδακτικού έτους, όταν περίπου τα παιδιά διδάσκονται Ηρόδοτο από μετάφραση. Στην πράξη το κείμενο της ενότητας 22 διδάσκεται στη Δευτέρα τάξη. Το ίδιο συμβαίνει με το κείμενο του Θεοφάνους «Ἐν τούτῳ Νίκα», ενότητα 3, που βρίσκεται στην αρχή του Β' τεύχους και δεν συμβαδίζει η διδασκαλία του με την αντίστοιχη ενότητα της Ιστορίας.

Γενικά, κείμενα σχετικά με την ιστορία, τη μυθολογία ή την καθημερινή ζωή, θα προσέλκυαν το ενδιαφέρον των μικρών μαθητών.

Για το δεύτερο μέρος που αφορά τα λεξιλογικά - σημασιολογικά θεωρείται σημαντικό για τους μαθητές, όπως αναφέρεται στο βιβλίο του καθηγητή, ν' αντιληφθούν το δυναμισμό και την παραγωγική ικανότητα της γλώσσας μας, γνωρίζοντας λέξεις παλιές που έχουν διατηρηθεί αυτούσιες ή έχουν ενταχθεί στο σύστημά της με μεταβολές και δημιουργώντας νέες λέξεις με τους μηχανισμούς παραγωγής και σύνθεσης.

Και είναι αλήθεια ότι τα παιδιά δείχνουν κάποιο ενδιαφέρον για το λεξιλόγιο και συμμετέχουν στο μάθημα σχηματίζοντας προτάσεις με παράγωγες ή σύνθετες λέξεις ή συμπληρώνοντας τους πίνακες του βιβλίου.

Πολλές λέξεις όμως του λεξιλογίου, όπως προαναφέραμε, είναι δύσκολες και άγνωστες στους μαθητές, ιδιαίτερα της Α' τάξης. Εδώ θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι τα παιδιά δεν έχουν το ίδιο κοινωνικό υπόβαθρο, κάτι που εξαρτάται από την οικογένεια, τα ερεθίσματα που δέχονται, το εξωσχολικό διάβασμα κ.ά. Έτσι υπάρχει ανομοιογένεια και ορισμένα παιδιά αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες.

Ενδεικτικά αναφέρουμε δύσκολες λέξεις παράγωγες ή σύνθετες:

αίρω – άρδην, έπαρση
πίπτω – έκπτωτος, μετάπτωση, προπετής
άπτομαι – συνάφεια, συναπτός, εξημμένος
χειρ – χειροδικώ, χειραφετώ, χειραγωγώ
άγω – επαγωγή, μετάγω, μεταγωγή.

Η γραμματική και το συντακτικό είναι το μέρος εκείνο της διδασκαλίας, όπου οι μαθητές συναντούν τα περισσότερα προβλήματα. Μπερδεύουν τα πνεύματα και συνήθως τα παραλείπουν. Όσο και αν στην αρχή μαθαίνουν τα μακρόχρονα και βαχύχρονα φωνήεντα και τους βασικούς κανόνες τονισμού.

δεν τ' αφομοιώνουν και κάνουν πολλά λάθη, στις ασκήσεις. Χρειάζονται συνεχείς επαναλήψεις των κανόνων, κάτι το οποίο και ανιαρό είναι για τα παιδιά και χρονοβόρο για τον καθηγητή. Στην κλίση των ονομάτων οι μαθητές της Α' τάξης μαθαίνουν εύκολα τη Β' κλίση γιατί έχει κοινά σημεία με τη νεοελληνική.

Καθώς προχωρούν και διδάσκονται την Α' κλίση παρατηρούμε ότι δεν αφομοιώνουν τους τύπους που δεν απαντούν στη νεοελληνική.

Μπερδεύουν τις καταλήξεις της δοτικής πληθυντικού Α' και Β' κλίσης. Το ίδιο ισχύει και για τα τριτόκλιτα, τα οποία, αν και περιλαμβάνονται στην ύλη του Α' τεύχους διδάσκονται κατά κανόνα στη Β' τάξη. Οι ασκήσεις του βιβλίου που στόχο έχουν να εξασκηθούν οι μαθητές στη δημιουργική χρήση των ονομάτων, είναι κυρίως ασκήσεις συμπλήρωσης φράσεων, στις οποίες τα παιδιά γράφουν το ζητούμενο σε παρένθεση ουσιαστικό στη σωστή πτώση και αριθμό. Για να μπορέσουν όμως να το επιτύχουν αυτό χωρίς να συμβουλευόμαστε κάποιο υπόδειγμα του βιβλίου, θα πρέπει να θυμούνται τις ιδιαιτερότητες κάθε κλίσης και να μπορούν να κλίνουν απ' έξω τα ονόματα. Έτσι, όταν έχουν τέτοιου είδους ασκήσεις ως εργασία για το σπίτι, ακριβώς επειδή ανατρέχουν στις μπλε σελίδες (σελίδες γραμματικής) του βιβλίου δεν κάνουν πολλά λάθη. Παρ' όλα αυτά δεν αφομοιώνουν τους γραμματικούς τύπους, γι' αυτό και όταν δοθούν παρόμοιες ασκήσεις σε διαγωνίσματα ή τεστ αποτυγχάνουν. Το ίδιο συμβαίνει και με ασκήσεις μετασχηματιστικές π.χ. από ενικό σε πληθυντικό. Ενώ, λοιπόν, ο καθηγητής θέλει να αποφεύγει τις παραδοσιακές ασκήσεις κλίσης ονομάτων που είναι κουραστικές και βαρετές, διαπιστώνει στην πράξη πως αυτό δεν μπορεί να το αποφύγει.

Δυσκολίες συναντούν στις αντωνυμίες, στα ρήματα, στις αυξήσεις, στους αναδιπλασιασμούς - καταλήξεις συντελικών χρόνων. Στις ασκήσεις συμπλήρωσης φράσεων με ρήματα που θα πρέπει να τοποθετήσουν στο ζητούμενο χρόνο και το κατάλληλο πρόσωπο, κάνουν πολλά λάθη, πολύ περισσότερα απ' ό,τι στις αντίστοιχες ασκήσεις με ονόματα. Δυσκολεύονται να μεταφέρουν το ρήμα μιας πρότασης στο ίδιο πρόσωπο και αριθμό σε όλους τους χρόνους. Οι δυσκολίες αυξάνουν και τα λάθη είναι περισσότερα όταν το ρήμα είναι σύνθετο. Τα παιδιά μπερδεύονται με τις καταλήξεις των απαρεμφάτων, αλλά πολύ περισσότερο με την κλίση των μετοχών ενεργητικής φωνής.

Τελικά ο καθηγητής δεν ξέρει αν πρέπει να επιμείνει στη γραμματική ή όχι.

Από τη μια οι διδακτικές οδηγίες τονίζουν ότι η γραμματική είναι μέσον και όχι σκοπός της διδασκαλίας, ότι στόχος δεν είναι η εκμάθηση ή η γνώση καθ' εαυτή των φαινομένων, αλλά η ικανότητα των μαθητών να τα αναγνωρίζουν και να τα χρησιμοποιούν, ώστε να επικοινωνούν δημιουργικά με τα κείμενα και όχι να τα αναπαράγουν συστηματικά, από την άλλη οι ασκήσεις του

βιβλίου είναι κυρίως ασκήσεις αναπαγωγής. Όσον αφορά στο συντακτικό, η αναγνώριση π.χ. του απαρεμφάνου σε ειδικό ή τελικό και πάντοτε σε απλές προτάσεις στηρίζεται στο νόημα, παρά σε κανόνες. Σχετικά με το ρόλο του ως αντικείμενου, η αναγνώριση και πάλι είναι εμπειρική.

Από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όσο και αν τονίζεται ότι δεν πρόκειται για επαναφορά των αρχαίων ελληνικών, όσο και αν λέγεται ότι οι στόχοι είναι διαφορετικοί και τα διδακτικά εγχειρίδια γραμμένα μ' ένα νέο πνεύμα, ο καθηγητής νιώθει ότι διδάσκει «αρχαία» και χρησιμοποιεί παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας για την εκμάθηση κυρίως της γραμματικής. Και το σπουδαιότερο, τα παιδιά τελικά δεν έρχονται σ' επαφή με τα κείμενα. Έτσι δεν επιτυγχάνεται ο στόχος που είναι η γλωσσική αγωγή μέσα από την κειμενοκεντρική προσέγγιση των παλαιότερων ελληνικών.

Όσον αφορά το ερωτηματολόγιο, το οποίο συντάξαμε στην λογική των βιβλίων και με όλα τα παραδείγματα αντλημένα από αυτά, παίρνοντας ως μέτρο την κλίμακα του «πολύ καλά» και «καλά», που απευθύνεται στο μέσο μαθητή, η γενική μας διαπίστωση είναι ότι οι απαντήσεις και από τους διδαγμένους και αδιδακτους ήταν ικανοποιητικές. Ειδικότερα:

Στην *πρώτη ομάδα* των ερωτήσεων για το παραγωγικό και ετυμολογικό μέρος της γλώσσας έχουμε:

διδαγμένοι	28,30%	πολύ καλά	16,98%	καλά
αδιδακτοι	45,98%	πολύ καλά	26,41%	καλά

Οι πολύ ικανοποιητικές επιδόσεις των αδιδακτων φανερώνουν ότι και χωρίς τη διδασκαλία της αρχαίας οι μαθητές έχουν αρκετά καλλιεργημένη την δυνατότητα παραγωγής και ετυμολογίας των λέξεων.

Στη *δεύτερη ομάδα* που αποτελείται από αρχαίες φράσεις, για τις οποίες ζητήθηκε νόημα και γραμματική αναγνώριση λέξεων απ' αυτές, η απόδοση έδειξε

στο νόημα:

διδαγμένοι	22,64%	πολύ καλά	39,62%	καλά
αδιδακτοι	18,86%	πολύ καλά	20,75%	καλά

στη γραμματική:

διδαγμένοι	20,75%	πολύ καλά	20,75%	καλά
αδιδακτοι	26,41%	πολύ καλά	20,75%	καλά

Στην υπόθεσή μας ότι τα παιδιά που δεν διδάχτηκαν αρχαία θα μπορούσαν να απαντήσουν πολύ καλύτερα, η επιτυχία των αδιδακτων είναι δηλωτική του πόσο ο αρχαίος λόγος γίνεται κατανοητός όταν έχει περάσει στη χρήση της ζωντανής γλώσσας, ή ίσως και μέσα από κάποια άλλα μαθήματα, π.χ. το «πάτερ ημών» από τα θρησκευτικά, «μολών λαβέ» από την ιστορία και άλλα.

Στην *τρίτη ομάδα* που περιλαμβάνει προτάσεις για συντακτική αναγνώριση από τον αρχαίο και νέο λόγο τα ποσοστά ως προς το νεοελληνικό συντακτικό:

διδαγμένοι	0,43%	πολύ καλά	26,41%	καλά
αδιδακτοι	13,20%	πολύ καλά	22,64%	καλά
διδαγμένοι ως προς το αρχαίο ελληνικό συντακτικό:				
διδαγμένοι	16,98%	πολύ καλά	16,98%	καλά
αδιδακτοι	7,54%	πολύ καλά	15,09%	καλά

κάνουν φανερή την αποτυχία των μαθητών. Θεωρούμε πως η κακή επίδοση όλων οφείλεται στην μηχανιστική προσέγγιση του συντακτικού και στην απέχθεια που τους γεννά, με αποτέλεσμα να μην κατανοούν το ρόλο του στη δομή του λόγου και ίσως στο ότι διδάσκεται ξεκομμένο από τα κείμενα.

Στην *τέταρτη ομάδα* ερωτήσεων που περιλαμβάνει δέση λέξεων από τις οποίες ζητήθηκε να ξεχωρίσουν τις ελληνικές για να δούμε, αν, αξιοποιώντας την επαφή με τον αρχαίο λόγο, θα μπορούσαν οι διδαγμένοι να διακρίνουν τα δάνεια. Έχουμε:

διδαγμένοι	32,07%	πολύ καλά	15,09%	καλά
αδιδακτοι	15,09%	πολύ καλά	37,73%	καλά

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο μέσος μαθητής ανεξαρτήτως του αν έχει διδαχθεί ή όχι αρχαία έχει σε μεγάλο βαθμό την αίσθηση της ελληνικής γλώσσας.

Εδώ να σημειώσουμε ότι καμία ομάδα δεν θεώρησε τη λέξη *φανταστικός* ελληνική (εκπομπή φαντάστικο).

Στην *πέμπτη ομάδα* των ερωτήσεων που δόθηκε για να ελεγχθεί ο πλούτος του λεξιλογίου, τα ποσοστά:

διδαγμένοι	37,73%	πολύ καλά	11,32%	καλά
αδιδακτοι	39,68%	πολύ καλά	15,09%	καλά

φανερώνουν και προβάδισμα στην επιτυχία των αδιδακτων, στοιχείο που στηρίζει την άποψη ότι η διδασκαλία της νέας ελληνικής είναι ικανή να εμπλουτίσει το λεξιλόγιο των μαθητών βοηθώντας στη σχετική επάρκεια και ποιότητα του λόγου των παιδιών.

Από την έρευνά μας αυτή μπορούμε να καταλήξουμε στη γενική διαπίστωση ότι μια δημιουργική διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας, μπορεί να καλλιεργήσει το λόγο των νέων, γιατί παιδιά, τα οποία ποτέ δεν διδάχτηκαν τα αρχαία ελληνικά, μπόρεσαν να αποδώσουν εξίσου ικανοποιητικά με τους διδαγμένους και στην παραγωγή και στην ετυμολογία λέξεων και στη νοηματική απόδοση φράσεων και στο λεξιλόγιο κτλ., δηλαδή σε όλα εκείνα που η διδασκαλία του νέου μαθήματος ευελπιστεί να πετύχει για την καλλιέργεια του λόγου.

Ποιο στόχο, λοιπόν, εξυπηρετεί το νέο μάθημα, όταν αυτός που υποστηρίζεται ότι θα επιτευχθεί, μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από μια καλή και γόνιμη διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας;

Κύριοι συνάδελφοι,

Κανείς σκεπτόμενος άνθρωπος δεν αμφισβητεί την μορφωτική αξία των Αρχαίων Ελληνικών και τη σημασία τους για τη διαμόρφωση της ιστορικής μας συνείδησης, της γλωσσικής μας συνέχειας και της εθνικής μας φυσιογνωμίας. Πρέπει να παραδεχτούμε όμως, από την άλλη, ότι τα Αρχαία Ελληνικά κακόπαθαν στον τόπο μας και πολύ φοβούμαστε ότι θα δεινοπαθήσουν πάλι και μαζί μ' αυτά τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί. Σε εκείνο που, κατά την άποψή μας, πρέπει να δοθεί έμφαση είναι η συστηματικότερη γλωσσική διδασκαλία της σημερινής μας γλώσσας στο Γυμνάσιο, όπως προείπαμε, μέσα από την οποία μπορούν και πρέπει να παραμείνουν ζωντανοί οι αρχαίοι.

Έτσι θα βλέπαμε τη συγγραφή ενός εγχειριδίου ελληνικής γλώσσας στη συγχρονική και διαχρονική της μορφή, όπου η συγχρονική διδασκαλία της θα είχε τον πρωταγωνιστικό ρόλο, ενώ η διαχρονική θα ήταν επίκουρός της, με αναφορές στην προέλευση και συνέχεια των νέων ελληνικών λέξεων από ρίζες και θέματα των αρχαίων, στις μορφολογικές και σημασιολογικές μεταβολές και διαφοροποιήσεις τους, με αναφορές σε αντίστοιχους τύπους και φαινόμενα γραμματικά και συντακτικά των παλαιότερων ελληνικών, με παραθέσεις ακόμη και κειμένων από τις παλαιότερες μορφές της.

Μ' αυτόν τον τρόπο, πιστεύουμε, αποκαλύπτεται η συνέχεια της γλώσσας, αποφεύγεται η σύγχυση από την ύπαρξη δύο γλωσσών και κυρίως επιτυγχάνεται ο σκοπός της γλωσσικής αγωγής.

Αν, προσπάθεια ανάλογη μ' αυτή που καταβλήθηκε για τη συγγραφή των βιβλίων της αρχαίας, στραφεί προς αυτή την κατεύθυνση, που προτείνουμε, αφού βέβαια προηγηθεί διάλογος, θα ενδυναμώναμε τη γλώσσα μας και θα επιτυγχάναμε μια ουσιαστική γλωσσική αγωγή των μαθητών στο Γυμνάσιο.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α'

1. Από ποιο ρήμα προέρχονται οι παρακάτω λέξεις:
  - α. δυνάστης, δυναμικός, δυνατός
  - β. λόγος, λεξικό, εκλογές.
2. Να κατατάξεις τις παρακάτω λέξεις με βάση τα ρήματα: κρατώ, φεύγω, έχω:
πρόσφυγας, φυγή, κατοχή, αυτοκράτορας, καταφύγιο, εγγρατής, προσεκτικός, κράτος, αντοχή, φυγόκεντρος, συμμετοχή.
3. Να βρεις 3 τουλάχιστον λέξεις που να προέρχονται από τα παρακάτω ρήματα: ποιώ, γράφω, βαίνω.

Β'

Να αποδώσεις το νόημα των παρακάτω φράσεων. Να χαρακτηρίσεις τι μέρος του λόγου είναι οι υπογραμμισμένες λέξεις:

1. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
2. Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.
3. Σὺν τῷ χρόνῳ.
4. Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα.
5. Σωκράτης ἔλεγεν οὐκ εἶναι διδάσκαλος.
6. Ἄναξαγόρας ἔφη τὸν ἥλιον λίθον εἶναι.
7. Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει.
8. Μολὼν λαβέ.
9. Τό λακωνίζειν ἔστι φιλοσοφεῖν.
10. Νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ.
11. Αἰέν ἀριστεύειν.
12. Καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων.

Γ'

- α) • Να ορίσεις τον τρόπο σύνδεσης των προτάσεων:
  1. Ούτε είδα ούτε άκουσα τίποτα.
  2. Ο δάσκαλος μιλούσε αλλά λίγοι μαθητές τον άκουγαν.
- Να χωρίσεις προτάσεις, να τις χαρακτηρίσεις και να ορίσεις τον τρόπο σύνδεσης:
  1. Εύχομαι να έρθουν γρήγορα οι διακοπές.
- Να κάνεις πλήρη συντακτική ανάλυση:
  1. Απαγορεύεται να καπνίζετε.
  2. Πρέπει να του πούμε την αλήθεια.

- Να βρεις τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς:
    1. Βγάζουν τα σκουπίδια τη νύχτα.
    2. Σε πόσες μέρες έρχεται ο πατέρας σου;
  - Να βρεις τα αντικείμενα των ρημάτων:
    1. Σε ποιον έδωσες αυτά τα χρήματα;
    2. Του δίδαξε την αρετή.
  - Να εντοπίσεις το κατηγορημα και να το αναλύσεις:
    1. Ο Παπανικολάου έγινε διάσημος για την ανακάλυψή του.
    2. Το παιδί αποδείχτηκε άξιο της εμπιστοσύνης μου.
- β) • Να ορίσεις τον τρόπο σύνδεσης των προτάσεων:
1. Στράτευμα συνέλεξε και έπολέμει.
  2. Ούτοι έλεγαν ότι Κύρος τέθνηκεν.
- Να χωρίσεις προτάσεις και να τις χαρακτηρίσεις:
    1. Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, διότι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἔστι Χριστὸς Κύριος.
  - Να κάνεις πλήρη συντακτική ανάλυση:
    1. Καθαρὰ και διαφανὴ τὰ ὕδατα φαίνεται.
    2. Ἄναγκαῖον ἔστί πείθεσθαι τοῖς νόμοις.
  - Να βρεις τα αντικείμενα των ρημάτων:
    1. Ταῦτα ἐδίδασκεν ἡμᾶς.
    2. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπεκράτησε τῶν πολεμίων.

Δ'

Να υπογραμμίσεις τις ελληνικές λέξεις:

μπλε	παλτό	ρεαλιστής
στιλό	τρένο	μπαλκόνι
ταράτσα	σινεμά	τράπεζα
ωκεανός	τηλεόραση	κέντρο
φανταστικός	σύμπαν	μάντης

Ε'

1. Να συμπληρώσεις τα κενά των προτάσεων επιλέγοντας την κατάλληλη από τις λέξεις: επίλογος, διάλογος, επιλογή, διαλογή.
  - α. Στα συσκευαστήρια γίνεται ..... φρούτων και λαχανικών.
  - β. Σήμερα θα γίνει ..... των καλύτερων ταινιών και η βράβειυσή τους.

2. Να συμπληρώσεις τα κενά στις παρακάτω προτάσεις με τη σωστή λέξη από τις πλαϊνές στήλες:

α. Ο ομιλητής έδωσε ..... στην οικολογική πλευρά του θέματος.	<i>απόφαση πρόφαση έμφαση επίφαση</i>
β. Η ..... της ατμόσφαιρας είναι πια σπάνιο φαινόμενο στις μεγά- λουπόλεις.	<i>αφάνεια διαφάνεια επιφάνεια</i>
γ. Για κάθε σχολή του Πανεπι- στημίου ο αριθμός των ..... είναι προκαθορισμένος.	<i>προακτών εισακτών παρείσακτων εισαγωγών</i>
δ. Τελικά μου ήρθε ..... ιδέα.	<i>φαινή φανερή φανταστική φαιδρή</i>
3. Να επιλέξεις από τα παρακάτω ζευγάρια λέξεων εκείνη που ταιριάζει σε κάθε μια από τις ακόλουθες προτάσεις:

ωριμότητα	–	ωρίμαση
μετάπτωση	–	επίπτωση
νηπομπτή	–	πομπή
αναβάθμιση	–	βαθμίδα

  - α. Αναλαμβάνω την ευθύνη των πράξεών μου κι είμαι έτοιμος ν' αντι- μετωπίσω κάθε .....
  - β. Οι Ιταλοί τορπίλισαν την .....
  - γ. Όλοι θαύμασαν την ..... και τη σοβαρότητα του νε- αρού καλλιτέχνη.
  - δ. Με τις ικανότητές του και τη σκληρή δουλειά έφτασε σε υψηλή ..... της ιεραρχίας στη δουλειά του.
4. Να αντικαταστήσεις τις υπογραμμισμένες λέξεις στις παρακάτω προτάσεις με τις συνώνυμες που ακολουθούν:

συντελώ, παραπείθω, απότοκος, συναφής.

  - α. Η παράλογη συμπεριφορά του είναι αποτέλεσμα του θυμού του.
  - β. Με τη δωρεά του συνέβαλε ουσιαστικά στην αποπεράτωση του έρ- γου.
  - γ. Έχει την ικανότητα να παραπλανά τον συνομιλητή του.
  - δ. Η δουλειά σου είναι σχετική με τη δική μου.